

การสื่อสาร: ความพยายามแสวงหาสื่อเพื่อสาธารณะ (บทคัดย่อ)

โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย (TTMP) โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้จัดทำรายงานไตรมาสที่ 2 (เม.ย.-มิ.ย. 2544) ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรก เป็นบทวิเคราะห์และสังเคราะห์เรื่อง “การสื่อสาร: ความพยายามแสวงหาสื่อเพื่อสาธารณะ” ส่วนที่สอง เป็นภาคการประมวลเหตุการณ์และแนวโน้มประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลที่รวบรวมจากสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ

ผลการศึกษาในส่วนแรก สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การผลิตข่าวสารในปัจจุบันมีปริมาณมหาศาลสำหรับทุกคน ข่าวสารข้อมูลส่วนใหญ่บนที่กลงบนแม่เหล็ก และมีจำนวนเพิ่มขึ้นราว 1 เท่าตัวทุกปี ขณะที่ข่าวสารซึ่งบันทึกบนกระดาษมีปริมาณไม่ถึงร้อยละ 0.003 ของปริมาณข่าวสารทั้งหมด แต่พบว่าเป็นวิธีแพร่กระจายข่าวสารที่มีประสิทธิภาพสูงยิ่ง การพัฒนาระบบสื่อสารของประเทศจึงไม่ควรมองข้ามสื่อสิ่งพิมพ์

2. ปรากฏภาวะช่องว่างและความไม่เสมอภาคทางข่าวสารดำรงอยู่ทั้งภายในและระหว่างประเทศ ช่องว่างเหล่านี้ได้สะท้อนช่องว่างทางเศรษฐกิจ-สังคม ลักษณะทางเชื้อชาติ และเพศ ผู้มีฐานะดีจะสามารถเข้าถึงข่าวสารได้มากกว่า และข่าวสารจากประเทศพัฒนาแล้วจะไหลไปสู่ประเทศกำลังพัฒนามากกว่า

3. การลดช่องว่างข้างต้นกระทำได้โดย 1) เพิ่มจำนวนคู่สายและการเข้าถึงคู่สายโทรศัพท์ให้กว้างขวางทั่วถึงขึ้น โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลและผู้ด้อยโอกาส 2) การยกคุณภาพข่าวสารให้มีความแม่นยำตรง เพิ่มความเข้าใจในสถานการณ์แวดล้อมและปลูกใจให้ใฝ่ดี การยกคุณภาพข่าวสารนี้สามารถกระทำได้ง่ายกว่าในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อกระจายเสียง

4. การสื่อสารมวลชนมีแนวโน้มเป็นเชิงพาณิชย์มากขึ้น จนกระทั่งข่าวสารไม่ได้เป็นสินค้าเหมือนเดิมอีกต่อไป หากเป็นผู้รับสารซึ่งผู้ประกอบการนำไปเสนอขายแก่บริษัทที่จะลงโฆษณา ปรากฏการณ์เช่นนี้ ทำให้ความสนใจในเนื้อหาของข่าวสารลดลง การเจาะลึกมีไม่มากเหมือนเดิม มุ่งกระตุ้นความตื่นตัว และถือระดับความสนใจเฉพาะหน้าของผู้รับสารเป็นสำคัญ ปรากฏการณ์นี้ยังกีดกันผู้ที่ จะเข้ามาประกอบการใหม่ทางด้านการสื่อสารมวลชนและส่งเสริมการผูกขาดอีกด้วย

5. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร และการสื่อสารเป็นไปในอัตราสูงยิ่ง เกิดการรุ่งเรืองขึ้นของสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “เศรษฐกิจใหม่” ความก้าวหน้านี้กล่าวโดยทั่วไปเพื่อประโยชน์ต่อบริษัทข้ามชาติด้านการสื่อสารเป็นสำคัญ ซึ่งในระยะสิบกว่าปีมานี้มีการควมรวมและซื้อกิจการที่ต้องใช้เงินทุนสูงยิ่ง และทำให้ข่าวสารของโลกและในประเทศพัฒนาแล้วถูกผูกขาดมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ขณะเดียวกันขบวนการประชาสังคมก็สามารถใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการเคลื่อนไหวอย่างมีประสิทธิภาพ

6. จากการสำรวจตลาดวัฒนธรรม พบว่าสินค้าทางวัฒนธรรมมีแนวโน้มไปสู่ความบันเทิงมากขึ้น สินค้าจำพวกเพลง เกม และการกีฬาที่มีมูลค่าในการสั่งเข้าและส่งออกเพิ่มขึ้น ความสนใจเรื่องเพศในสื่ออินเทอร์เน็ตสูงเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งให้เห็นว่าปริมาณข่าวสารที่เพิ่มขึ้นและการสามารถเข้าถึงข่าวสารได้ง่าย ไม่ได้หมายความว่า จะเพิ่มภูมิปัญญาและยกระดับจิตใจของผู้รับสารเสมอไป

7. มีความพยายามจะสร้างสื่อกระจายเสียงสาธารณะ ที่พ้นจากอำนาจครอบงำจากระบบรัฐและระบบตลาดขึ้นในอังกฤษ ซึ่งได้เป็นแบบอย่างให้แก่ประเทศอื่น แต่ต่อมา เมื่อลัทธิเสรีนิยมใหม่ขึ้นกระแสสูง ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เช่นเดียวกับในสหรัฐที่มีการแก่งแย่งเบียดหลายครั้ง เปิดโอกาสให้บริษัททำธุรกิจการสื่อสารได้เสรีมากขึ้น และพื้นที่สาธารณะสำหรับการสื่อสารก็ได้มีบริษัทแสวงหากำไรมาร่วมใช้มากขึ้น

8. สถาบันหนังสือพิมพ์ของไทย มีการต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตยมายาวนาน มีเสรีภาพสูงเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ในระยะใกล้ก็ได้มีการปรับตัวเพื่อการยกมาตรฐานวิชาชีพ เสรีภาพในการแสดงออก ความมั่นคงทางอาชีพ และการควบคุมตนเอง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการรุกคืบเข้ามาของบรรษัทข้ามชาติด้านการสื่อสาร และความเรียกร้องของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเร็วและต้องการแนวคิดใหม่ สถาบันหนังสือพิมพ์จึงจำต้องปรับตัวให้เร็วขึ้น เพื่อให้สามารถแสดงบทบาทอันเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนได้เหมือนเดิม

9. สื่อกระจายเสียงของไทยอยู่ในระบบรัฐแบบทวิลักษณ์ นั่นคือ รัฐเป็นเจ้าของแต่ให้บริษัทเอกชนเช่าสถานีหรือเวลาออกอากาศ สื่อกระจายเสียงจึงมีแนวโน้มที่จะสร้างความชอบธรรมแก่ระบอบปกครองและทำกำไรแก่ธุรกิจเอกชน จากกฎหมายการสื่อสารใหม่ ที่เปิดให้บริษัทเอกชนมีเสรีในการทำธุรกิจวิทยุและวิทยุโทรทัศน์มากยิ่งขึ้น ดังนั้น แนวโน้มคงไม่เปลี่ยนจากทวิลักษณ์ข้างต้น แต่อาจปรับเป็นให้น้ำหนักกับการทำกำไรมากขึ้น

10. การกำหนดให้สื่อกระจายเสียงต้องมีพื้นที่สาธารณะร้อยละ 20 เป็นปรากฏการณ์ใหม่ แต่ประสบการณ์จากประเทศพัฒนาแล้วพบว่า การกำหนดพื้นที่สาธารณะจากข้างบนให้ผลจำกัด สื่อสาธารณะที่มั่นคงนั้น จะเกิดขึ้นพร้อมกับการเคลื่อนไหวของประชาสังคมหรือขบวนการสังคมใหม่

ผลงานส่วนที่สอง สถานการณ์และแนวโน้มประเทศไทย

สถานการณ์และแนวโน้มประเทศไทยในช่วงเดือนเม.ย.-มิ.ย. 2544 มีความไม่แน่นอนสูง สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากไม่แน่ใจว่าจะมีการนำนโยบายขณະหาเสียงไปปฏิบัติเพียงใด อีกส่วนหนึ่งมาจากคดีความการแจ้งบัญชีทรัพย์สินของนายกรัฐมนตรื และยังมีจากความไม่ไว้วางใจของกลุ่มทุนนิยมโลกต่อแนวทางนโยบายดังกล่าว โดยเห็นว่ามีลักษณะเป็นประชานิยมและชาตินิยมอันอาจเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้ สถานการณ์เศรษฐกิจที่ไม่ดีขึ้นทั้งในประเทศและในโลกเพิ่มความไม่แน่นอนนี้ขึ้นอีก การเพียรพยายามปรับปรุงตัวเองด้วยความอดทนและอดกลั้น จะช่วยให้ต่อสู้และผ่านความไม่แน่นอนนี้ไปได้